

ние, ценовая ситуация, внешняя торговля. Раскрыты особенности структурных и географических изменений экспортно-импортных поставок. На основе сформированного баланса определен ожидаемый уровень потребительского обеспечения населения овощами и бахчевыми. Установлена необходимость увеличения отечественного товарного предложения овощей в зимне-весенний период. Выделены причины, которые сдерживают развитие отрасли овощеводства и направления её дальнейшего развития.

Элементы научной новизны. Обоснованы основные параметры развития отечественного рынка овощей с позиции необходимости рационального обеспечения потребностей населения, повышения экспортного потенциала и дальнейшего развития отрасли овощеводства.

Практическая значимость. Результаты исследований следует использовать при формировании целевой программы развития отрасли овощеводства на долгосрочный период, направленной прежде всего на рациональное обеспечение населения Украины овощной продукцией. Табл.: 3. Илл.: 2. Библиогр.: 12.

Ключевые слова: рынок; овощи; производство; потребление; цена; экспорт; импорт.

Сало Инна Анатольевна – доктор экономических наук, старший научный сотрудник, заведующая отделом ценообразования и аграрного рынка, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)
E-mail: inna_salo@ukr.net
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6413-1550>

Стаття надійшла до редакції 18.01.2021 р.

Фахове рецензування: 22.01.2021 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Сало І. А. Розвиток ринку овочів в Україні. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 41 – 48. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102041>

Salo, I.A. (2021). Rozvytok rynku ovochiv v Ukraini [Vegetable market development in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 41 – 48 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102041>

*

УДК 338.43:633.1

JEL Classification: Q11; Q13

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102048>

С. Г. ЧЕРЕМИСІНА, докторка економічних наук, доцентка

Ринок зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку

Мета статті – провести комплексний аналіз ринку зерна в Україні та обґрунтувати пріоритетні заходи щодо його подальшої стабілізації, підвищення конкурентоспроможності та росту ефективності функціонування.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано ряд методів: абстрактно-логічний – для формулювання висновків; порівняльного аналізу – для зіставлення показників та виявлення тенденцій їх зміни; табличний – для наочного зображення отриманих результатів дослідження; статистичний – при визначенні варіації обсягів виробництва зернових культур; розрахунково-конструктивний – для розробки балансів зернових культур та обґрунтування їх прогнозних показників; монографічний – при деталізації сучасного стану та проблем функціонування зернового ринку України; графічний – для ілюстрації кон'юнктурних тенденцій досліджуваного зернового ринку.

Результати дослідження. Виявлено тенденцію значного зростання виробництва та експорту зернових культур в Україні. Відзначено стійке нарощування пропозиції на ринку зерна, яка формується переважно за рахунок обсягів виробництва. Розроблено за комплексним аналізом експортних потоків на зерновому ринку України прогноз обсягів експорту зерна, а також прогнозний баланс зернових і зернобобових культур за основними видами. Проаналізовано цінову ситуацію на внутрішньому зерновому ринку по основних культурах, досліджено кон'юнктуру світового зернового ринку. Систематизовано пріоритетні заходи, що сприятимуть подальшому розвитку внутрішнього зернового ринку та зміцненню лідируючих позицій України на світовому зерновому ринку.

Елементи наукової новизни. Набули подальшого розвитку методико-практичні аспекти щодо дослідження проблем зернового ринку та розробки напрямів стійкого розвитку зернового комплексу України.

© С. Г. Черемісіна, 2021

Практична значущість. Вказані підходи та результати дослідження можуть бути використані органами державного і галузевого управління при організації моніторингу та розробки пріоритетних заходів щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняного зернового потенціалу на світових ринках. Табл.: 4. Рис.: 5. Бібліогр.: 13.

Ключові слова: зерно; ринок зерна; кон'юнктура зернового ринку; виробництво; експорт; ціна; розвиток; ефективність.

Черемісіна Світлана Георгіївна - докторка економічних наук, доцентка, провідна наукова співробітниця відділу ціноутворення та аграрного ринку, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: CheremisinaSvitlana@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1546-7714>

Постановка проблеми. Вирощування зернових культур формує особливу галузь сільського господарства, яка у свою чергу окреслює в сучасних умовах рівень розвитку аграрного сектору економіки України. Зерну належить пріоритетне місце у структурі базової сільськогосподарської продукції, що визначає продовольчу безпеку держави та гарантує її необхідний рівень.

Зазначимо, що темпи розвитку й рівень ефективності функціонування зернового ринку і його інфраструктури слугують важливими показниками дієвості аграрної політики та якості економічних реформ, що проводяться в країні. На нашу думку, ринок зерна посідає значення базової моделі розвитку для інших ринків сільськогосподарських культур, продуктів їх переробки, сировини та продовольства. Водночас проблему забезпечення населення продовольством вітчизняного виробництва визнано пріоритетним завданням і стратегічним напрямом економічної політики держави, спрямованим на забезпечення не тільки продовольчої, а національної безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми і перспективи розвитку зернового ринку України були пріоритетними у вивченні для значної когорти вчених. Так, проблеми функціонування і перспективи розвитку ринку зерна в Україні знайшли відображення у наукових працях Н. Є. Голомші [1], С. М. Кваші [4], О. А. Козак [5], Ю. О. Лупенка [2], В. В. Лагодієнка [6], В. Я. Месель-Веселяка [7], М. М. Ільчука [9], О. М. Шпичака [11]. Серед одержаних результатів констатація необхідності стабілізації вітчизняного ринку зерна, а також пріоритетність держави в цих регуляторних процесах. Проте особливості функціонування зернового ринку України в умовах пандемії і світової кризи потребують подальшого аналізу та досліджень для успішної розробки дієвих організаційно-економічних заходів із стабілізації виробництва зерна й

підвищення ефективності вітчизняної зернової галузі.

Мета статті - провести комплексний аналіз ринку зерна в Україні та обґрунтувати пріоритетні заходи щодо його подальшої стабілізації, підвищення конкурентоспроможності та росту ефективності функціонування.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використано ряд методів: абстрактно-логічний - для формулювання висновків; порівняльного аналізу - для зіставлення показників та виявлення тенденцій їх зміни; табличний - для наочного зображення отриманих результатів дослідження; статистичний - при визначенні варіації обсягів виробництва зернових культур; розрахунково-конструктивний - для розробки балансів зернових культур та обґрунтування їх прогнозних показників; монографічний - при деталізації сучасного стану та проблем функціонування зернового ринку України; графічний - для ілюстрації кон'юнктурних тенденцій досліджуваного зернового ринку.

Виклад основних результатів дослідження. Український аграрний ринок забезпечує збіжжям не лише 40-мільйонну Україну, а й ще 190 країн світу, при цьому залишається тенденція до зростання обсягів виробництва. Серед інших Україна вирізняється потужним потенціалом задля збільшення виробництва, якому сприятиме динамічно зростаючий попит на світових ринках. Якщо у 2001 р. Україна вирощувала 37,71 млн тонн зернових культур, то 2020 р. цей показник досягнув 62,53 млн тонн. І з кожним роком обсяги експортних поставок зерна зростають. Протягом останніх п'яти років Україна впевнено експортує понад 40 млн тонн, а у 2019/20 МР - показник перевершив 55 млн тонн зерна на рік.

За прогнозними оцінками USDA, у 2020/21 МР експорт зернових із України досягне 45,81 млн тонн за врожаєм 64,21 млн тонн, зокрема 24 млн тонн кукурудзи за врожаєм 29,5 млн тонн і 17,5 млн тонн пшениці за врожаєм 25,5 млн тонн. Зазначимо,

що Україна посіла друге місце в рейтингу світових експортерів зернових за обсягом сукупного експорту минулого 2019/2020 МР, зокрема 2-ге за обсягом постачання ячменю, 4-те - за кукурудзою, 5-те - за пшеницею. Частка України становить стабільно 13% загального світового виробництва кукурудзи, 3,6-3,7 - світового виробництва пшениці, 5,6 - виробництва ячменю, 2% - виробництва вівса.

Протягом останніх п'яти років (за винятком 2020 р.) Україна поступово та стійко нарощує показники збору врожаю зерна. У 2015 р. було зібрано 60,1 млн тонн, у 2017 р. - 61,9 млн т, у 2019 р. - 75,1 млн, у 2020 р. - 63,5 млн. тонн. Площі під зерновими культурами за період 2015-2020 рр. зросли на 2,5% і досягли 14,8 млн га (рис. 1).

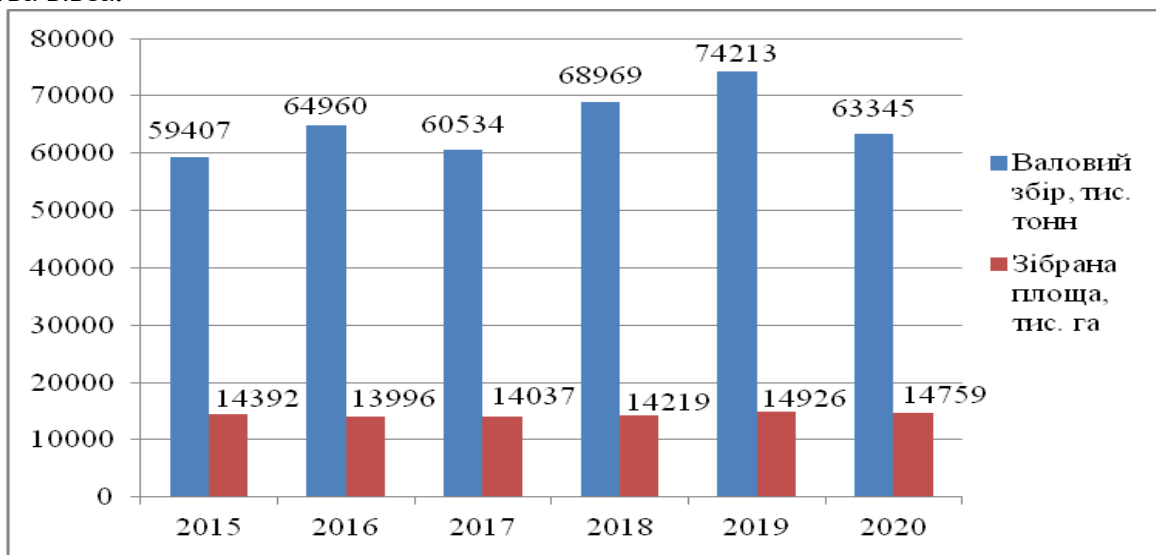

Рис. 1 Динаміка валового збору та зібраної площі зернових культур в Україні, 2015-2020 рр.

Джерело: сформовано за даними [8].

Найбільше зростання валового збору встановлено з кукурудзи (на 20,3%), жита - 19,6% та вівса - 9,5%. Виробництво пшениці у 2020 р. порівняно з 2015 р. скоротилося на 4,7%, ячменю - на 5,5, гречки - на 18,8%.

Середня урожайність пшениці становила 41,61 ц, урожайність ячменю підвищилася

порівняно з 2015 р. на 15,9 % до 34,2 ц, що дозволило зібрати урожай в обсязі майже 9 млн тонн. Урожайність кукурудзи підвищилася за аналізований період на 25,9% і досягла показника 71,9 ц, що на 8,3 % менше порівняно з попереднім роком, але на чверть вище від показника 2015 р. (рис. 2).

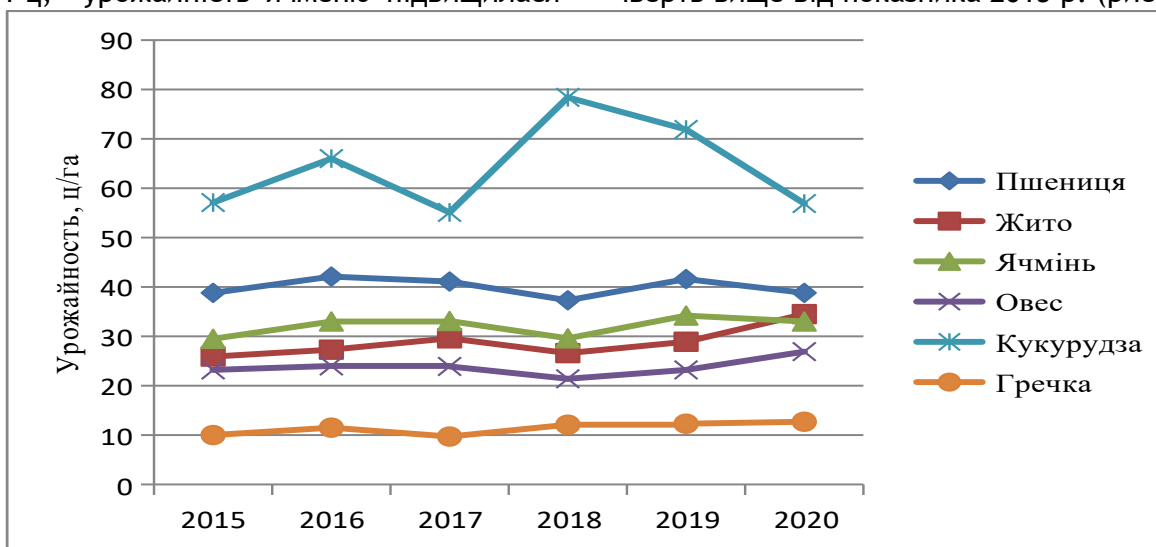

Рис. 2. Динаміка урожайності зернових культур в Україні у 2015-2020 рр., ц/га

Джерело: Сформовано за даними [8].

Найбільші площі під пшеницею зосереджені у Запорізькій, Одеській, Харківській та Дніпропетровській областях, під кукурудзою - в Полтавській, Вінницькій, Чернігівській, Черкаській, Сумській, Кіровоградській та Дніпропетровській, під ячменем - в Одеській, Миколаївській, Дніпропетровській, Запорізькій та Херсонській областях.

Протягом 2015-2020 рр. лідерами за урожайністю пшениці стали Сумська, Харківська, Тернопільська, Чернігівська, Хмельни-

цька, Львівська, Полтавська, Івано-Франківська, Рівненська, Волинська, Черкаська та Вінницька області.

Оцінку ситуації на ринку зерна, відповідні висновки щодо стану продовольчого забезпечення населення, подальшого розвитку тваринницької галузі та переробної промисловості, забезпечення продовольчої безпеки країни дають можливість здійснити поточні та прогнозні баланси зерна (табл. 1).

1. Баланс зернових і зернобобових культур за основними видами у 2018-2021 рр., тис. тонн

Стаття балансу	Зернові та зернобобові культури	У тому числі				
		пшениця	ячмінь	кукурудза	жито	інші види зерна
2018 р.						
Виробництво	70057	24606	7349	35801	335	2301
Зміна запасів (на кінець року)	5447	-1150	-165	6580	-7	182
Імпорт	280	73	34	41	0,4	132
Усього ресурсів	64890	25829	7548	29262	328	2251
Експорт	42940	16907	3612	21440	104	981
Витрачено на корм	11698	2150	2803	6318	5	427
Витрачено на сівбу	2232	1432	497	151	23	152
Втрати	1253	440	131	641	5	41
Переробка на нехарчові цілі	1157	140	440	545	4	32
Фонд споживання	5610	4760	65	167	187	618
2019 р.						
Виробництво	75143	28370	8917	35880	335	
Зміна запасів (на кінець року)	-4505	-922	518	-4076	-4	-21
Імпорт	291	77	28	36	3	147
Усього ресурсів	79939	29369	8427	39992	342	1809
Експорт	57925	20610	4177	32346	13	779
Витрачено на корм	11674	2022	3033	6018	5	596
Витрачено на сівбу	2224	1362	576	199	24	63
Втрати	1363	508	160	642	6	47
Переробка на нехарчові цілі	1283	217	421	628	5	12
Фонд споживання	5470	4650	60	159	289	312
2020 р.						
Виробництво	65010	25260	7823	29785	461	1681
Зміна запасів (на кінець року)	-6591	-2371	-590	-3098	-31	-501
Імпорт	210	20	20	30	2	138
Усього ресурсів	71811	27661	8433	32913	494	2310
Експорт	52044	18600	5046	27946	5	447
Витрачено на корм	9750	1750	2500	5200	0	300
Витрачено на сівбу	2123	1307	525	197	26	68
Втрати	1605	569	220	710	5	90
Переробка на нехарчові цілі	1270	225	405	617	7	16
Фонд споживання	5290	4400	40	140	250	200
Прогноз на 2021 р.						
Виробництво	70711	29154	8360	31085	515	1597
Зміна запасів (на кінець року)	600	2843	373	-2770	107	47
Імпорт	258	14	30	36	7	171
Усього ресурсів	70369	26325	8017	33891	415	1721

Експорт	47904	17500	3832	26003	67	502
Витрачено на корм	11444	2010	2910	5900	4	620
Витрачено на сівбу	2229	1350	580	205	26	68
Втрати	1492	470	170	750	7	95
Переробка на нехарчові цілі	1556	265	440	783	15	53
Фонд споживання	5744	4730	85	250	296	383

Джерело: Сформовано за даними [8].

Спостерігається нарощування пропозиції на ринку зерна, яка формується переважно за рахунок обсягів виробництва. У 2020 р. відбулося збільшення пропозиції на ринку до рівня 71,8 млн тонн, у 2021 р. очікується зниження її до 70,4 млн тонн. Використання зерна на продовольчі цілі має тенденцію до зменшення, що пояснюється скороченням чисельності населення та поліпшенням структури продовольчого споживання. Безумовно, найбільша питома вага у фонді споживання припадає на пшеницю (84%).

Розмір насіннєвого фонду за наведеними прогнозами зростає до 2229 тис. тонн, зокрема пшениці - до 1350 тис. тонн, ячменю - до 580 тис. тонн, кукурудзи - до 205 тис. тонн.

Витрати на промислову переробку прогнозуються у розмірі 1556 тис. тонн, з яких майже 50% (783 тис. тонн) становитиме кукурудза.

У 2020/21 МР обсяг фуражного фонду буде на рівні 11,4 млн тонн. При цьому по видах зернових використання пшениці на корм худобі та птиці збільшиться на 14,9 %, ячменю - на 16,4%, кукурудзи - на 13,5%.

Внаслідок низької ємності внутрішнього ринку, зниження купівельної спроможності населення та збільшення обсягів пропозиції значно активізуються експортні потоки зерна. Про зміни свідчить динаміка експорту зернових культур без урахування продуктів їх переробки в Україні (табл. 2).

2. Динаміка експорту зернових культур з України за 2015/16-2020/21МР

Культура	Кількість, тис. тонн	Вартість, тис. дол. США	Ціна, дол. США/т	Культура	Кількість, тис. тонн	Вартість, тис. дол. США	Ціна, дол. США/т
2015/16 МР				2018/19 МР			
Усього	39006,2	6093468	156,2	Усього	49186,9	8587451	174,6
Пшениця	16927,8	2676471	158,1	Пшениця	15579,3	3010780	193,3
Ячмінь	4411,8	707079	160,3	Ячмінь	3560,2	686326	192,8
Кукурудза	17404,4	2668108	153,3	Кукурудза	29828,1	4846543	162,5
Рис	1,4	765	561,6	Рис	5,0	3252	656,6
Гречка	0,6	345,2	615,3	Гречка	1,0	390,8	407,8
Інші	260,1	40699,8	156,5	Інші	213,3	40159,2	188,3
2016/17 МР				2019/20 МР			
Усього	43913,4	6689593	152,3	Усього	56068,6	9611128	171,4
Пшениця	17533,4	2685758	153,2	Пшениця	20521,4	3728550	181,7
Ячмінь	5355,6	747330	139,5	Ячмінь	4984,4	838231	168,2
Кукурудза	20712,4	3208316	154,9	Кукурудза	30318,3	4985587	164,4
Рис	1,9	888	463,1	Рис	5,6	4195	749,4
Гречка	0,7	375,2	554,5	Гречка	0,6	259,1	456,8
Інші	309,4	2355780	7614,0	Інші	238,2	35344,9	148,4
2017/18 МР				2020/21 МР (станом на 1.01.2021 р.)			
Усього	39426,7	6367395	161,5	Усього	25775,4	4911769	190,6
Пшениця	17154,6	2832013	165,1	Пшениця	12491,9	2468966	197,6
Ячмінь	4289,3	641524,0	149,6	Ячмінь	3761,9	660111,6	175,5
Кукурудза	17770,3	2856959	160,8	Кукурудза	9405,9	1753424	186,4
Рис	1,4	1176	814,9	Рис	2,7	2300,1	851,9
Гречка	0,6	450,9	796,4	Гречка	0,2	161,2	806,0
Інші	210,4	1426571	6780,3	Інші	112,7	26806	237,9

Джерело: Розраховано за даними [8].

Обсяги експорту пшениці у 2019 р. зросли у 1,5 раза порівняно з 2015 р. і досягли 20 млн тонн. Найбільшими споживачами

вітчизняної пшениці протягом останніх років залишаються Єгипет, Бангладеш, Таїланд, Туреччина, Філіппіни, Туніс. На вказані

країни припадає понад 30 % загального обсягу експорту пшениці. Пріоритетні позиції за експортом ячменю з України утримує Саудівська Аравія (проте порівняно з 2015 р. згаданий показник знизився майже в 2 рази - від 2,45 до 1,18 млн тонн). Майже у 5 разів збільшився експорт ячменю до Туреччини - від 50 до 261 тис. тонн, Іспанію - в 2,2 рази (від 158 до 345 тис. тонн).

У 2019 р. Україна наростила обсяги експорту кукурудзи до 32,3 млн тонн, що в 1,7 рази перевищує рівень 2015 р. Найбільші обсяги кукурудзи було експортовано до Китаю, в Іспанію, Нідерланди, Туреччину, Німеччину. Обсяги експорту гречки незначні, з показником у середньому за період 2015-2019 рр. 0,9 тис. тонн. Стабільними імпортерами цієї продукції виступають Німеччина, Польща та Угорщина.

Від початку 2020/21 МР Україна продемонструвала значні успіхи в експорті зернових, що зумовлено, насамперед, ціною конкурентоспроможністю вітчизняного зерна на світовому ринку. Експорт зернових культур

досягнув 21,3 млн тонн загальною вартістю 4 млрд дол. США. Станом на 1 грудня 2020 р. Україна експортувала 12 млн тонн пшениці, 5,6 млн тонн кукурудзи, 3,7 млн тонн ячменю. За наведеними прогнозами, обсяг експорту зерна в Україні у 2020/21 МР становитиме 48 млн тонн. Зокрема пшениці буде вивезено 19 млн тонн, ячменю - 4,3 млн тонн, кукурудзи - 18,0 млн тонн [10].

Протягом 2015-2019 рр. обсяги реалізації зернових та зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами збільшилися від 45,8 до 49,0 млн тонн, або на 7 %. Реалізація пшениці знизилася на 3,2% (від 17,6 млн тонн у 2015 р. до 17,1 млн тонн у 2019 р.). Деяко суттєвіше зменшення обсягів реалізації жита - від 188,4 тис. тонн у 2015 р. до 135,5 тис. тонн у 2019 р., або на 28,1%, та ячменю - від 3,8 до 3,2 млн тонн, або на 16%. Реалізація кукурудзи на зерно сільськогосподарськими підприємствами збільшилася на 18,% і досягла у 2019 р. 27,7 млн тонн порівняно із 23,3 млн тонн у 2015 р. (табл. 3).

3. Динаміка обсягів реалізації зернових культур, тис. тонн

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2019 р. до 2015 р., %
Усього	45830,2	37622,0	39319,7	42454,7	49019,1	107,0
Із них:						
пшениця	17630,7	16920,6	16903,0	16110,3	17061,8	96,8
жито	188,4	126,7	201,6	225,1	135,5	71,9
кукурудза на зерно	23311,0	15739,3	17250,8	22057,9	27696,8	118,8
ячмінь	3832,4	3871,9	3690,3	2969,2	3219,9	84,0

Джерело: Сформовано за даними [8].

За 11 міс. 2020 р. сільськогосподарські підприємства реалізували 87,1 млн тонн зернових, що на 12,9 % нижче відповідно до аналогічного періоду попереднього року. Подібна тенденція відзначена щодо реалізації пшениці та кукурудзи на зерно - зменшення на 8,2 і 19,7% відповідно. Обсяги реалізації ячменю та жита збільшилися порівняно з таким періодом 2019 р. на 13,9 і 11,2%.

Для ринку зерна у 2020 р. через значні обсяги пропозиції характерні сезонні зниження цін. Із початком сезону 2020/21 МР на фоні значного зниження врожаю на ринку пшениці відбувся достатньо значний ріст цін, причому вказана тенденція простежувалася протягом усього сезону, але починаючи з вересня 2020 р. темпи росту цін суттєво пришвидшилися. Так, у вересні 2020 р. ціна пшениці сягнула позначки 6600 грн/т, тоді як у грудні зросла до 7575 грн/т (порівняно з

березнем ціни підвищилися майже у 1,5 рази). Аналогічна цінова тенденція характерна і для ринку кукурудзи. Із січня по липень ціни зростали в середньому на 3% у місяць, у вересні ціна підвищилася на 17%, у жовтні - ще на 23%. На ринку ячменю такі ж тенденції: річний ріст цін на згадану зернову культуру сягнув 65%.

Середня ціна реалізації пшениці в Україні у 2020 р. становила 5017,5 грн/т, що у 1,8 рази перевершує рівень 2015 р. За найвищими цінами пшеницю реалізовували у Кіровоградській (5288,3 грн/т), Миколаївській (5252,3 грн/т), Одеській (5181,8 грн/т), Херсонській (5133,9 грн/т), Вінницькій (5109,5 грн/т) та Дніпропетровській (5044,5 грн/т) областях.

Закупівельні ціни на пшеницю у жовтні 2020 р. становили 7423 грн/т, що на 59,6 % більше порівняно з таким періодом 2019 р.

Протягом 2019/20 МР простежувалася чітка тенденція до щомісячного зростання цін у середньому на 1,2%, більш різкий ціновий ріст відбувся у вересні-жовтні 2020 р. (рис. 3).

Протягом досліджуваного періоду середня ціна реалізації 1 т кукурудзи зросла на 56,1 %

і у 2020 р. досягла 4668,6 грн за тонну. Різниця між максимальною й мінімальною ціною в областях сягала 1361,2 грн/т (найвища ціна - 5446,9 грн/т у Запорізькій, найнижча - 4085,7 грн/т у Луганській області).

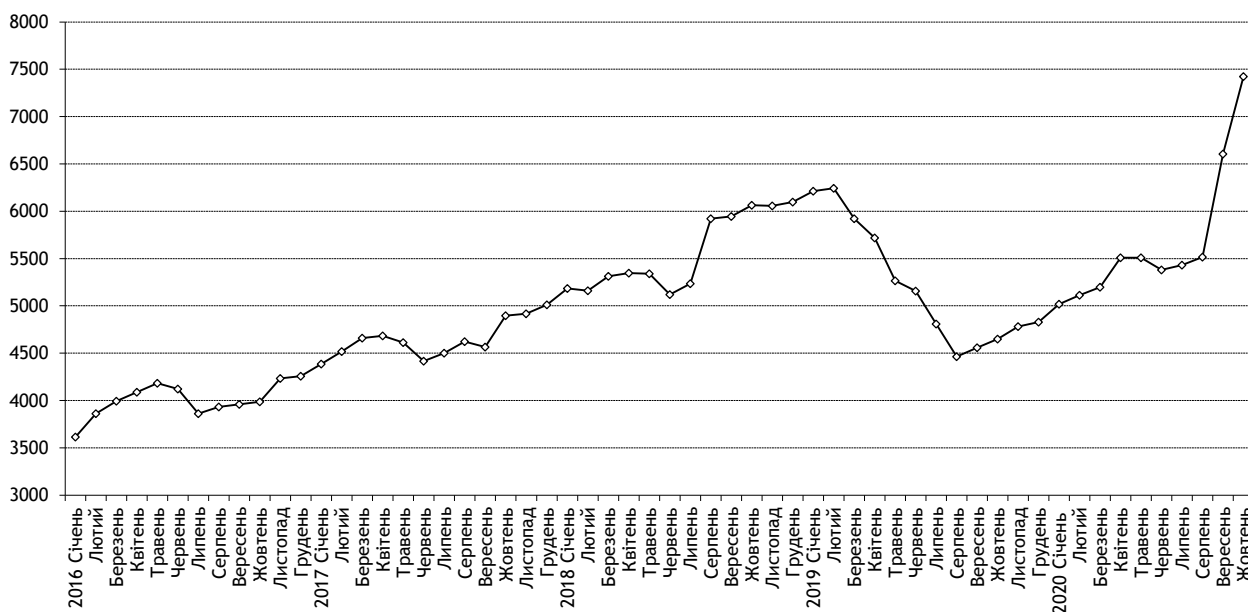

Рис. 3. Помісячні закупівельні ціни на пшеницю, грн за 1 т

Джерело: сформовано за даними [8].

Закупівельна ціна на кукурудзу протягом 2019/2020 МР зросла на 78,7% і у жовтні-листопаді 2020 р. вона досягла рівня

6804-7058 грн/т проти 3808 грн/ у жовтні 2019 р. (рис. 4).

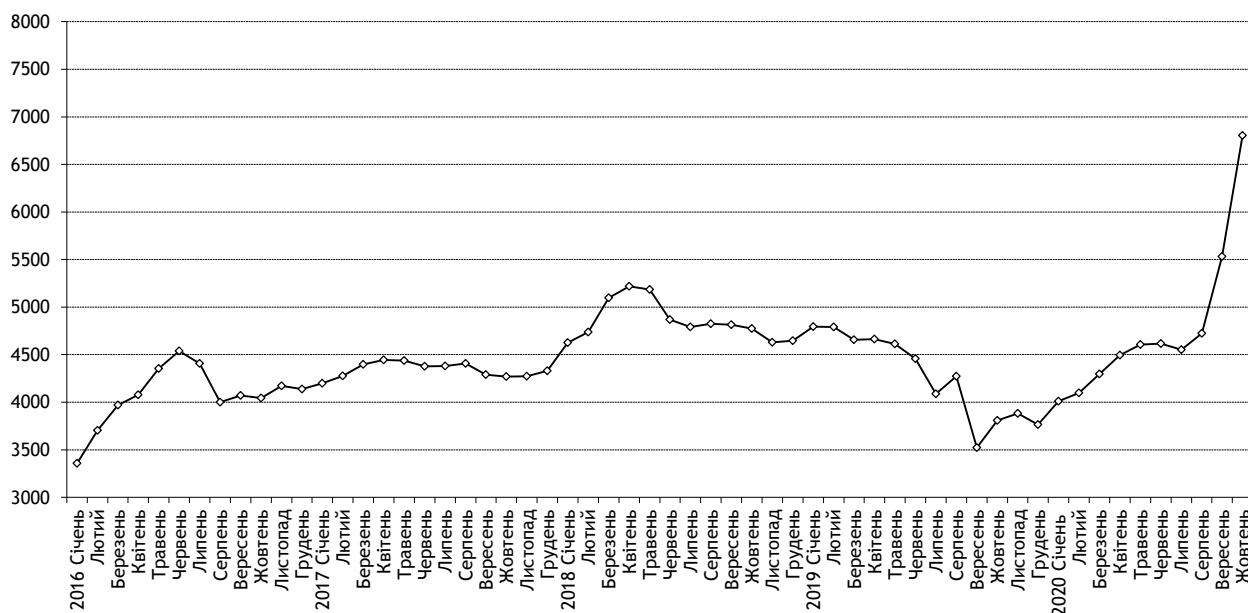

Рис. 4. Помісячні закупівельні ціни на кукурудзу, грн за 1 т

Джерело: Сформовано за даними [8].

Ціновій динаміці на ячмінь притаманна така сама тенденція як щодо пшениці та кукурудзи. Протягом 2019/20 МР ціна на яч-

мінь підвищилася в 1,5 рази - до 6345 грн/т у жовтні 2020 р. порівняно з 4078 грн/т в аналогічному періоді 2019 р. Середня ціна

реалізації збільшилася на 63,5 % - від 2661,5 грн/т у 2015-му до 4352,7 грн/т у 2020 р. За вищою ціною, ніж середня в Україні, у 2020 р. реалізували ячмінь у Київській (4552,3 грн/т), Хмельницькій (4545,0 грн/т), Одеській (4531,8 грн/т), Миколаївській (4517,5 грн/т) та Чернігівській (4508,5 грн/т) областях.

До кінця 2020/21 МР прогнозується зростання цін на пшеницю, яку спонукатиме загальна кон'юнктура зовнішніх ринків, стабільний попит на пшеницю, дедалі більший попит на кукурудзу та певний дефіцит пшениці на внутрішньому ринку.

Обсяг виробництва зернових у світі в 2020 р. був на рівні майже 2 744 млн тонн, що на 5,3% вище за такий 2015 р. Загальна світова пропозиція зерна досягла у 2019/20 МР 3540,4 млн тонн, що на 10,3% (або на 331,5 млн тонн) перевершує показник 2014/15 МР. Споживання збільшилося на 8,7% (216 млн тонн).

Обсяги світової торгівлі зерновими культурами відзначаються стійкою позитивною динамікою зростання. Так, у 2019/20 МР на світовому ринку було продано 440,1 млн тонн зерна, що на 16,8% перевищує рівень 2015 р. Зростання запасів на кінець року оцінюється у 108,2 млн тонн (або на 15,2%).

Глобальний показник співвідношення обсягів запасів і споживання зернових культур на світовому ринку досягнув рівня 29,7%.

Прогнозні обсяги виробництва зернових перевищують фактичний показник 2019/20 МР на 1,3% (або на 36,4 млн тонн). Зростання загальної пропозиції зерна прогнозується у розмірі 23,8 млн тонн (0,7%). Обсяг споживання зернових у світі у 2020/21 МР, згідно з прогнозами, досягне 2 761 млн тонн, що на 51,7 млн т більше, ніж у 2019/20 МР.

Прогноз ФАО щодо обсягу торгівлі зерновими у світі у 2020/21 МР був підвищений на 10,6 млн тонн, до 465,2 млн тонн, що на 25 млн тонн перевищує рекордний показник попереднього сезону. Очікується збільшення обсягів торгівлі всіма основними видами зернових [12].

За оновленим прогнозом, обсяг запасів зернових у світі становитиме 802 млн тонн, що на 64,3 млн тонн нижче грудневого рівня, на 17,8 млн тонн (2,2%) нижче рівня початку МР і стане найнижчим показником за останні п'ять років [12]. Як наслідок, співвідношення світових запасів зерна до споживання знизиться від 29,7 % у 2019/20 МР до 28,3 % у 2020/21 МР, досягнувши найнижчого рівня за останні сім років (табл. 4).

4. Кон'юнктура світового ринку зернових культур, млн тонн

Маркетинговий рік	Виробництво	Пропозиція	Споживання	Торгівля	Запаси на кінець періоду	Глобальний показник співвідношення обсягів запасів і споживання	Співвідношення запасів основних експортерів до їх використання
2013/14	2526,0	3084,2	2418,8	354,2	636,3	25,5	18,6
2014/15	2572,5	3208,9	2493,7	376,9	711,7	28,3	19,1
2015/16	2541,3	3253,1	2513,6	392,7	734,3	28,6	16,8
2016/17	2612,6	3346,8	2570,6	405,2	772,8	29,6	17,6
2017/18	2657,8	3430,6	2615,0	421,6	809,7	30,5	18,0
2018/19	2608,6	3418,3	2651,5	413,4	766,5	28,3	16,7
2019/20	2707,9	3540,4	2709,7	440,1	819,9	29,7	18,1
Прогноз 2020/21	2744,3	3564,2	2761,4	465,2	802,1	28,3	17,2

Джерело: [10].

На світовому ринку у 2020/21 МР збережеться високий рівень пропозиції зерна. USDA прогнозує валовий збір пшениці у світі на рекордному рівні - понад 773,4 млн тонн, що на 9,5 млн тонн більше, ніж у 2019/2020 МР. Одночасно USDA очікує, що світове споживання пшениці буде нижчим за валовий збір, що призведе до зростання кінцевих запасів цієї культури до рекордного рівня -

304,2 млн тонн (+4,1 млн тонн до показника 2019/20 МР). Також USDA прогнозує рекордний світовий урожай кукурудзи - понад 1134 млн тонн (+17,5 млн тонн). При цьому відомство очікує, що світове споживання кукурудзи буде більшим за валовий збір, що зумовить до зниження кінцевих запасів кукурудзи до шестирічного мінімуму - 286,5 млн тонн (-16,5 млн тонн). Валовий

збір ячменю збільшиться до 157,4 млн тонн (+0,8 млн тонн до минулого сезону), але зростання світового попиту очікується вищим за валовий збір. За цим прогнозується зниження кінцевих запасів ячменю до 19,8 млн тонн (-0,1 млн тонн) [13]. Також істотний вплив на кон'юнктуру ринку можуть виявити несприятливі агрометеорологічні умови: їх погіршення в ключових регіонах світу підтримуватиме ціни. На ринок матимуть вплив й умови зимівлі пшениці під урожаєм 2021 р. у Північній півкулі.

Низькі темпи зростання світової економіки (за попередньою оцінкою Світового банку в 2020 р. спад світової економіки становив 4,3%) продовжуватимуть впливати на ціни зернових культур у найближчі місяці. Фактором невизначеності варто вказати плани закупівлі зерна основними країнами-імпортерами, які на тлі зростання захворюваності COVID-19 можуть збільшити обсяги імпорту для створення страхових запасів зерна.

Подолання негативних наслідків, які різною мірою відчули майже всі країни світу у 2020 р., створило на міжнародних ринках сприятливу кон'юнктуру для виробників сировини, які отримали змогу продавати власну продукцію за вигідними цінами. У свою чергу, ключовим драйвером зростання цін виступає Китай, який поповнює втрачені продовольчі запаси після масового вимирання свиней через АЧС. Країна активно відновлює поголів'я свиней, закуповує для них корми, тим самим сприяючи ціновому зростанню.

Висновки. Зерновий ринок посідає пріоритетне місце у структурі національної економіки. Виробництво, переробка і експорт зернових культур слугує не тільки зростаючим джерелом грошових надходжень до державного бюджету, а й перспективною наявністю робочих місць для працевлаштування населення країни. У 2019/2020 МР Україна стала другою у світі як за фізичними, так і за фінансовими обсягами експорту зернових культур, встановлено рекорд за обсягами експорту зернових - 57,2 млн тонн. Незважаючи на прогнозоване зменшення врожаю у поточному році, за нашою країною залишаться лідерські позиції на світовому зерновому ринку. За прогнозами OECD-FAO, Україна до 2029 р. може збільшити виробництво зерна до 85 млн тонн, що забезпечить експортну пропозицію на рівні 68 млн тонн. Разом із тим досить переконливими видаються твердження про можливе досягнення виробництва зерна 100 млн тонн та експорту до 80 млн тонн.

Зазначимо, що за останнє десятиріччя Україна здобула лідируючих позицій у світі з постачання зернових, а експортний попит і надалі буде вагомим мотиваційним аспектом та основою розвитку вітчизняного ринку зернових культур [3]. Зростаюче світове споживання спонукатиме Україну до нарощування виробництва і пропозиції зерна. Подальшому розвитку внутрішнього зернового ринку та зміцненню лідируючих позицій на світовому ринку сприятимуть наступні пріоритетні заходи (рис. 5).

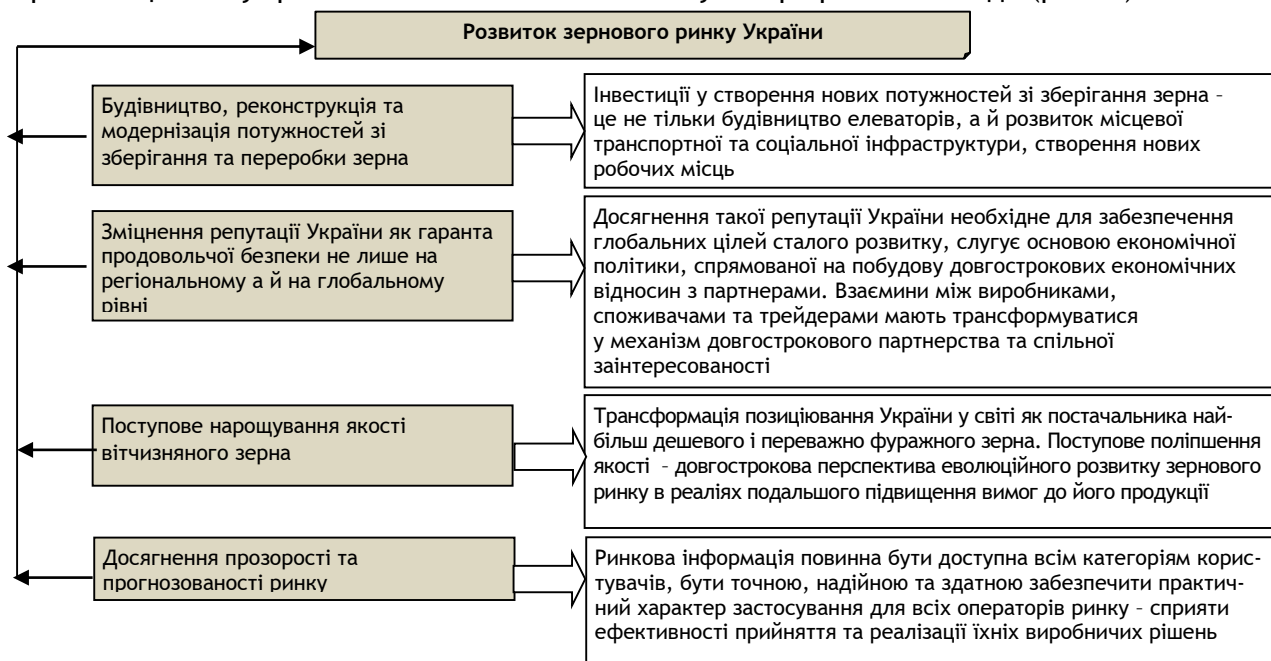

Рис. 5. Пріоритетні заходи, що сприятимуть розвитку зернового ринку України

Джерело: Розроблено автором.

При цьому розвиток вітчизняного зернового ринку потребує швидкої мінімізації невідповідності темпів розвитку зернового господарства і транспортно-логістичної інфраструктури. Необхідне встановлення чітких і прозорих «правил гри» на ринку, які здатні стимулювати здорову конкуренцію й залучення приватних інвестицій до розбудови об'єктів логістичної та транспортної інфраструктури. Також необхідне посилення державного контролю за тарифами використання залізничної інфраструктури, стимулювання залучення інвестицій в оновлення потужностей зі зберігання і перевалки зерна, автоматизацію транспортно-логістичних проце-

сів, що забезпечить поступове зростання ефективності функціонування вітчизняного ринку зерна.

Досягненню Україною лідируючих позицій на світовому зерновому ринку сприятиме комплексна та системна робота щодо підвищення конкурентоспроможності й поліпшення якості вітчизняного зерна, розвиток та активне впровадження принципів зернової логістики, активізація України в міжнародних організаціях (ФАО, Міжнародна зернова рада, Всесвітній комітет продовольчої безпеки), забезпечення прогнозованості, прозорості та простежуваності ринку.

Список бібліографічних посилань

1. Голомша Н. Є., Дзяди́кевич О. Я. Конкурентні переваги продукції зернової галузі на світовому ринку. *Економіка АПК*. 2017. № 11. С. 61-65.
2. Ємність внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства : монографія / О. М. Шпичак, Ю. О. Лупенко, В. М. Жук та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 186 с.
3. За кулисами миллионов тонн экспорта <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2021/02/18/671144/> (дата звернення: 19.03.2021).
4. Кваша С. М., Ільчук М. М., Коновал І. А. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні. *Економіка АПК*. 2013. №3. С. 16-24.
5. Козак О. А., Грищенко О. Ю. Розвиток зернової галузі України на сучасному етапі. *Економіка АПК*. 2016. № 1. С. 38-47.
6. Лагодієнко В. В., Богданов О. О., Лагодієнко В. В. Місце та роль України на світовому ринку пшениці. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. № 3. С. 297-308.
7. Месель-Веселяк В. Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 5-14.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 2.03.2021).
9. Розвиток ринку зерна в Україні та його стабілізація / Ільчук М. М., Коновал І. А., Барановська О. Д., Євтушенко В. Д. *Економіка АПК*. 2019. № 4. С. 29-38.
10. Сайт Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL : <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=64f0528b-6e09-484d-8a40-38006a75f33b&title=Zhniva2020-VUkrainiVzheZibranoMaizhe62-5-MlnTonnZern> (дата звернення: 22.03.2021).
11. Шпичак О. М. Потенціал ринку зерна в Україні: проблеми та перспективи. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 83-91.
12. FAO Cereal Supply and Demand Brief. URL : <http://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/en/> (дата звернення: 12.03.2021).
13. USDA United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service URL : <https://www.fas.usda.gov/regions/ukraine> (дата звернення: 14.03.2021).

References

1. Holomsha, N.Ye. & Dziadykevych, O.Ya. (2017). Konkurentni perevahy produktsii zernovoi haluzi na svitovomu rynku [Competitive advantages of grain products on the world market]. *Ekonomika APK*, 11, pp. 61-65. [In Ukrainian].
2. Shpychak, O.M., Lupenko, Yu.O., Zhuk, V.M., et al. (2013). Yemnist vnutrishnoho spozhyvchoho rynku silskohospodarskoi produktsii ta prodovolstva : monohrafiia [Capacity of the domestic consumer market of agricultural products and food : monograph], Kyiv : NNTs «IAE» [In Ukrainian].
3. Za kulisami millionov tonn jeksporta [Behind the scenes of millions of tons of exports]. Retrieved from : <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2021/02/18/671144/> [In Russian].
4. Kvascha, S.M., Ilchuk, M.M. & Konoval, I.A. (2013). Ekonomichne obruntuvannya prohramy vyrobnytstva zerna pshenytsi v Ukraini [Economic substantiation of the wheat grain production program in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 3, pp. 16-24. [In Ukrainian].
5. Kozak, O.A. & Hryshchenko, O.Yu. (2016). Rozvytok zernovoi haluzi Ukrainy na suchasnomu etapi [Development of the grain industry of Ukraine at the present stage]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 38-47. [In Ukrainian].
6. Lahodiienko, V.V., Bohdanov, O.O. & Lahodiienko, V.V. (2019). Mistse ta rol Ukrainy na svitovomu rynku pshenytsi [Ukraine's place and role in the world wheat market]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, 3, pp. 297-308. [In Ukrainian].
7. Mesel-Veseliak, V.Ya. (2018). Vyrobnystvo zernovykh kultur v Ukraini: potentsiini mozhlyvosti [Cereal production in Ukraine: potential opportunities]. *Ekonomika APK*, 5, pp. 5-14. [In Ukrainian].
8. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky [Ukraine Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].
9. Ilchuk, M.M., Konoval, I.A., Baranovska, O.D. & Yevtushenko, V.D. (2019). Rozvytok rynku zerna v Ukraini ta yoho stabilizatsiia [Development of the grain market in Ukraine and its stabilization], *Ekonomika APK*, 4, pp. 29-38. [In Ukrainian].
10. Sait Ministerstva ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy [Website of the Ministry of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine]. Retrieved from : <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=64f0528b-6e09-484d-8a40-38006a75f33b&title=Zhniva2020-VUkrainiVzheZibranoMaizhe62-5-MlnTonnZern> [In Ukrainian].
11. Shpychak, O.M. (2014). Potentsial rynku zerna v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Grain market potential in Ukraine: problems and prospects]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 83-91. [In Ukrainian].
12. FAO Cereal Supply and Demand Brief. (2021). Retrieved from : <http://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/en/> [In English].
13. USDA United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service (2021). Retrieved from : <https://www.fas.usda.gov/regions/ukraine> [In English].

Cheremisina S. H. Grain market in Ukraine: analysis of the current state and development prospects

The purpose of the article is to conduct a comprehensive analysis of the grain market of Ukraine and justify priority measures for its further stabilization, increase competitiveness and increase efficiency.

Research methods. In the process of research a number of methods were used: abstract-logical - to formulate conclusions; comparative analysis - to compare indicators and identify trends in their change; tabular - for a visual representation of the results of the study; statistical - in determining the variation in the volume of grain production; calculation and design - to develop balances of cereals and justify their forecast indicators; monographic - detailing the current state and problems of the grain market of Ukraine; graphic - to illustrate market trends in the studied grain market.

Research results. The tendency of significant growth of production and export of grain crops in Ukraine is revealed. It is investigated that there is a steady increase in supply in the grain market, which is formed mainly due to production volumes. The result of a comprehensive analysis of export flows in the grain market of Ukraine is a developed forecast of grain exports. The forecast balance of grain and leguminous crops by main types has been developed. The price situation on the domestic grain market in terms of major crops is analyzed and the world grain market situation is studied. Priority measures have been systematized that will contribute to the further development of the domestic grain market and the strengthening of Ukraine's leading position in the world grain market.

Scientific novelty. Methodological and practical aspects of studying the problems of the grain market and developing directions for sustainable development of the grain complex of Ukraine have been further developed.

Practical significance. These approaches and research results can be used by public and sectoral authorities in the organization of monitoring and development of priority measures to increase the competitiveness of domestic grain potential in world markets. Tabl.: 4. Figs.: 5. Refs.: 13.

Keywords: grain; grain market; grain market conjuncture; production; exports; price; development; efficiency.

Cheremisina Svitlana Heorhiivna - doctor of economic sciences, associate professor (docent), leading research fellow of the department of pricing and agrarian market, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: CheremisinaSvitlana@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1546-7714>

Черемисина С. Г. Рынок зерновых культур в Украине: анализ современного состояния и перспективы развития

Цель статьи - провести комплексный анализ рынка зерна в Украине и обосновать приоритетные меры по его дальнейшей стабилизации, повышению конкурентоспособности и роста эффективности функционирования.

Методика исследования. В процессе исследования использован ряд методов: абстрактно-логический - для формулировки выводов; сравнительного анализа - для сопоставления показателей и выявления тенденций их изменения; табличный - для наглядного изображения полученных результатов исследования; статистический - при определении вариации объемов производства зерновых культур; расчетно-конструктивный - для разработки балансов зерновых культур и обоснования их прогнозных показателей; монографический - при детализации современного состояния и проблем функционирования зернового рынка Украины; графический - для иллюстрации конъюнктурных тенденций исследуемого зернового рынка.

Результаты исследования. Выявлена тенденция значительного роста производства и экспорта зерновых культур в Украине. Отмечено устойчивое наращивание предложения на рынке зерна, которое формируется в основном за счет объемов производства. Разработан по комплексному анализу экспортных потоков на зерновом рынке Украины прогноз объемов экспорта зерна, а также прогнозный баланс зерновых и зернобобовых культур по основным видам. Проанализирована ценовая ситуация на внутреннем зерновом рынке по основным культурам, исследована конъюнктура мирового зернового рынка. Систематизированы приоритетные меры, способствующие дальнейшему развитию внутреннего зернового рынка и укреплению лидирующих позиций Украины на мировом зерновом рынке.

Элементы научной новизны. Получили дальнейшее развитие методико-практические аспекты по исследованию проблем зернового рынка и разработка направлений устойчивого развития зернового комплекса Украины.

Практическая значимость. Указанные подходы и результаты исследования могут быть использованы органами государственного и отраслевого управления при организации мониторинга и разработке приоритетных мер по повышению конкурентоспособности отечественного зернового потенциала на мировых рынках. Табл.: 4. Илл.: 5. Библиогр.: 13.

Ключевые слова: зерно; рынок зерна; конъюнктура зернового рынка; производство; экспорт; цена; развитие; эффективность.

Черемисина Светлана Георгиевна - доктор экономических наук, доцент, ведущий научный сотрудник отдела ценообразования и аграрного рынка, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

E-mail: CheremisinaSvitlana@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1546-7714>

Стаття надійшла до редакції 04.02.2021 р.

Фахове рецензування: 10.02.2021 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Черемісіна С. Г. Ринок зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 48 – 58. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102048>

Cheremisina, S.H. (2021). Rynok zernovykh kultur v Ukraini: analiz suchasnoho stanu ta perspektyvy rozvytku [Grain market in Ukraine: analysis of the current state and development prospects]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 48 – 58 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102048>

* * *